

بسمه تعالی

سیره سیاسی، اجتماعی، امام حسین (ع) با مخالفان و مقایسه آن با جریان‌های سیاسی، جامعه امروز

منصوره گرامی زاده^۱

چکیده

سیدالشهداء با توجه به شرایط خاص زمان، چارچوب کلی سیاست خویش را در برخورد با حکومت پلید یزید بر اصل مخالفت و عدم سازش با حکومت وقت قرار دارد و در واقع رسالت سیاسی امام حسین (ع) در آن دوران تاریک این بود که سلطنت شوم امویان را رسوا ساخته تا اسلام و مسلمانان از فتنه و تباهی نجات یابند. از آنجا که هدف آن حضرت مربوط به یک عصر و زمان خاص نبود بنابراین بررسی سیره سیاسی آن بزرگوار در هر زمان باعث باز شدن گره‌های زیادی از جامعه خواهد گردید. قیام امام حسین یکی از مهمترین قیام‌های حق طلبانه تاریخ بشریت است که حامل درس‌ها و معارفی سترگ است. نکته مهمی که در این زمینه وجود دارد این است که فعالیتهای سیاسی امام حسین محدود به واقعه کربلا نیست، بلکه آن حضرت در دوران زندگی پدر بزرگوارش و همچنین در دوران امام حسن موضعگیری‌های سیاسی مهمی انجام دادند که تجلی واقعی این موضعگیری‌های سیاسی در واقعه عاشورا نمایان شده است. امام حسین (ع) از ابتدای قیام تا لحظه شهادت مناظرات و احتجاج‌هایی با افراد مختلف داشته‌اند که بر این مناظرات از لحاظ ساختار، محتوا و اصول اخلاقی، منطقی خاص حاکم بوده است. از لحاظ محتوایی آن حضرت در این مناظرات به کتاب و سنت نبوی و مقبولات طرف مقابل استناد کرده‌اند و در باب اصول اخلاقی به مواردی مهربانی، داشتن صبر و تحمل، حسن و نیت داشتن و غیره، توجه کرده‌اند. هدف اصلی انجام این تحقیق کشف حقایق بیشتر پیرامون سیره سیاسی امام حسین با مخالفان و مقایسه آن با جریان‌های سیاسی جامعه امروز می‌باشد. و روشی که در این زمینه مورد استفاده قرار گرفته روش کتابخانه‌ای است، که با مطالعه در کتابهای تاریخی معتبر، مقاله‌ها و سایت‌های مورد دسترس است به دست آمده است.

واژگان کلیدی: سیره سیاسی، امام حسین (ع)، اصول اخلاقی، روش شناسی، مناظره.

^۱. طلبه سطح ۲، حوزه الزهرا دزفول، پست الکترونیک: ۵۲gerami۵۲@gmail.com

مقدمه :

نظام تعلیم و تربیت یکی از ارزشهای اصلی در باورهای اسلامی می باشد. امامت از پایه های ضروری و اساسی دین اسلام مخصوصاً شیعه می باشد. توجه به امامت و زندگی امامان باید اصل و اساس تربیت دینی باشد. امامت در اصطلاح شیعه ، یک منصب عام الهی و خدادای است.

از دیدگاه شیعه، اهل بیت (ع) جانشینان رسول خدا (ص)، حجت های خدا بر خلق، حافظان دین و شریعت الهی و رهبران سیاسی در جامعه هستند. ائمه معصومین (ع) به عنوان برترین معلمان قرآن به احتجاج و مناظره با مخالفان پرداخته و پیروان خود را نیز به این امر تشویق کرده اند. امام حسین (ع) در جریان عاشورا از هر مجال و فرصتی جهت روشنگری و آگاه نمودن مسلمین در افشای فساد دستگاه حاکم اموی و انحراف اسلام از سیره پیامبر اکرم (ص) استفاده کرده و با گفت و گوهایی که با مخالفان و معاندان و نیز دوستان و نزدیکان داشتند، اهداف این قیام را روشن نمودند.

همیشه حکومت های جبار و ظالم در هر عهد و زمانی وجود داشته اند. چگونگی رفتار و مقابله با این حکومتها ، دفاع از حق ، گسترش عدل و انصاف ، مبارزه هدفدار در مقابل ظلم ، ضروری است که در بینش اسلامی همواره تایید و تاکید شده .

۱- مفهوم شناسی

سیره ← به معنای حالتی که انسان یا غیر انسان بر آن حالت باشد.^۱

معنای لغوی سیره ← در زبان عربی از ماده سیر است یعنی حرکت، رفتن، راه رفتن، همچنین نوع راه رفتن، بر وزن (فعله) و در زبان عربی، دلالت بر نوع می کند.

معنای اصطلاحی سیره ← به آن بخش از رفتار و روش عملی هر شخصی گفته می شود که از حالت وحدت و یکبار یا چند بار محدود انجام گرفتن بیرون آمده باشد و به مرحله تکثیر و مداومت رسیده باشد به صورت یک سبک و روش درآمده.

سیره در روایات ← سبک و متد رهبری، هدایت جامعه و امت اسلامی.

سیره سیاسی ← مربوط به سیاست است کسی که به امور سیاسی پرداخته و سیاست را پیشه خود سازد.

سیاست ← سیاسَ پاس داشتن ملک، نگه داشتن، حفاظت حکومت.^۲

سیاست در لغت ← به معنی اصطلاح امور خلق و اداره کردن کارهای مملکت، مراقبت از امور داخلی و خارجی کشور، رعیت داری، مردم داری، عقوبت و مجازات کردن است.

به کسی که در کارهای سیاسی و امور مملکت دارای بصیرت و دانائی و کار آزموده باشد سیاست مدار گویند.^۳

مفهوم سیاست در اسلام ← در متون اسلامی مفهوم سیاست با واژه های مانند: ولایت، حکومت، سیاست، ملک بیان شده است.^۴

روش شناسی ← عبارت است از مطالعه منتظم منطقی اصولی که تفحص علمی را رهبری می کند. از این دیدگاه روش شناسی به عنوان شاخه ای از منطق و یا حتی فلسفه است.

^۱. راغب اصفهانی.

^۲. دهخدا.

^۳. بهشتی، محمد، فرهنگ صبا، ص ۶۳۰.

^۴. همان، ص ۵.

مناظره ← در لغت به معنای نظر همراه با بصیرت است. در اصطلاح نیز به معنای نگاه با بصیرت دو طرف گفت و گو درباره مسأله ی مورد چالش برای اظهار صواب و حقیقت است.^۱

مقدمه بررسی و تحلیل زندگی امامان معصوم علیه السلام ، رسالتی است که بی تفاوت نسبت به آن شایسته هیچ مسلمانی نیست، و ضرورت آن این است که یکی از راه های اطمینان بخش دین شناسی ، شناخت سیره و سخنان امامان (ع) است.^۲

امامت پیشوای سوم (ع) از راه های مختلفی قابل اثبات است :

۱- تصریح پیامبر (ص) بر امامت آن حضرت و برادرش

۲- وصیت امام حسن (ع)

۲- دوران کودکی امام (ع)

ولادت سومین پیشوای شیعه در سوم شعبان سال چهارم هجری می باشد. کنیه و القاب امام حسین (ع) ابا عبدالله است و القابش عبارت است از: رشید ، وقی ، طیب ، سید ، زکی ، مبارک ، التابع لمرضاة الله ، الدلیل علی ذات الله ، سیط و مشهورترین آنها سیدالشهدا.

رسول گرامی اسلام (ص) نسبت به امام حسین و برادر بزرگترش امام حسن (ع) علاقه و توجه خاصی داشت و آنان را با تمام وجود دوست می داشت.

خیمثمه بن سلیمان از ابوهریره نقل می کند که رسول خدا (ص) فرمود:

خداوندا من حسین را دوست می دارم پس تو هم او و دوستانش را دوست بدار .

روزی رسول اکرم (ص) از کنار فاطمه (س) عبور می کرد ، صدای گریه حسین (ع) را شنید خطاب به دخترش فرمود : مگر نمی دانی گریه او مرا می آزارد . بدون شک این اظهار تنها یک اظهار علاقه پدر بزرگ نسبت به نوه خود نیست ، بلکه ریشه آن بر علائق و مبانی عمیق فکری و اعتقادی استوار است.^۳

^۱ . دهخدا، ۱۳۷۷، ذیل واژه مناظره.

^۲ . رفیعی ، علی ، جلد ۱، ص ۱۵.

^۳ همان منبع.

۳-نوجوانی امام (ع)

بعد از رحلت رسول گرامی اسلام (ص) امام حسین (ع) دوران کودکی را تمام کرده و به سن نوجوانی گام می نهاد. رحلت جانشوز پیامبر (ص) که در ۲۸ صفر سال (۱۱ هـ.ق) رخ داد برای عده ای که می خواستن مطامع دنیوی را دنبال کنند و رهبری جهان اسلام را از محور اصلی خود که امامت اهل بیت (ع) بود، خارج کرده و به دست ابوبکر بن ابی قحافه بسپارند، فرصت مناسبی بود. دوران نوجوانی امام حسین (ع) در زمان خلافت ابوبکر و اوایل حکومت عمر بن خطاب سپری شد. امام در دوران نوجوانی به وظائف خود به صورت شایسته ای عمل کرده و در نشر معارف قرآن و اهل بیت (ع) و دفاع و پاسداری از اهداف رسول خدا (ص) رضایت تلاش خود را به عمل می آورد.^۱

۴-سیره اجتماعی امام حسین (ع)

امام حسین (ع) در کنار پدر

هفت سال از عمر امام (ع) گذشته بود که جدش رسول خدا (ص) به ملکوت اعلا شتافت از آن بین دوره ی جدیدی از زندگانی آن حضرت آغاز شد ، این دوره ی سی ساله از نظر شرایط سیاسی به ۲ بخش تقسیم می شود.

۱-دوران ۲۵ ساله ی سکوت پدر

۲-دوران حکومت ظاهری امیرمؤمنان (ع)

الف- دوران ۲۵ ساله ی حکومت

این دوران از زندگانی امام حسین (ع) با حزن و اندوه فراوان همراه بود، زیرا آن حضرت با چشم خود دید که چگونه عده ای برای دستیابی خلافت بعد از مراسم خاکسپاری و دفن جد بزرگوارش ، در سقیفه اجتماع کردند و حق پدر گرامی اش را غضب کردند . غضب فدک ، محروم کردن بنی هاشم از خمس ، اذیت و آزار دختر پیامبر (ص) ، تغییر احکام و قوانین اسلام و در جامعه ی اسلامی رخ داد.

^۱. پاک نیا ، عبدالکریم ، ص ۴۰.

۵. مواجهه با انفعال و بی تفاوتی اجتماعی

پنجمین و آخرین چالش مشترک، مواجهه با انفعال و بی تفاوتی اجتماعی است. امام حسین (ع) با سکوت اهل کوفه و نقض عهد آنان، ترس مردم از مواجهه با قدرت، و ترجیح امنیت کاذب بر عدالت مواجه بود.^۱ این بی تفاوتی اجتماعی یکی از دردناک‌ترین جنبه‌های قیام عاشورا محسوب می‌شود.^۲ در دنیای معاصر نیز بی تفاوتی سیاسی و فردگرایی افراطی، ترس از پیامدهای اقتصادی مشارکت سیاسی، و تأثیر رسانه‌ها در منفعل کردن افکار عمومی، چالش‌هایی هستند که با آنچه امام حسین (ع) تجربه کرد، شباهت زیادی دارد.^۳ این موضوع نشان می‌دهد که ایجاد آگاهی و انگیزه برای مشارکت اجتماعی، همواره یکی از دشوارترین وظایف رهبران اصلاح طلب بوده است.^۴

نتیجه گیری :

با توجه به اینکه خداوند آفریننده ی انسان می باشد ، پس به تمام نیازهایش به طور کامل واقف بوده و آگاهی کامل دارد. یکی از نیازهای ضروری انسان برای زندگی کردن ، حرکت به سوی خداوند و گام برداشتن در این راه است ، که به تنهایی میسر نبوده و نمی تواند به تنهایی مسیر سعادت و رستگاری را طی کند ، و به این جهت خداوند انسان هائی را به عنوان پیامبر و امام برایش فرستاد تا او را در این مسیر یاری کند. یکی از پیشوایان و امامان ، امام حسین (ع) می باشد پس لازم و ضروری می باشد که پیرامون زندگی ایشان ، سیره ی سیاسی و اجتماعی ایشان بررسی شده تا آشنائی کاملی نسبت به ایشان صورت بگیرد.

بنابراین محقق در این تحقیق به سیره ی رفتاری امام حسین (ع) در کودکی ، نوجوانی و جوانی ، سیره ی سیاسی امام حسین (ع) در برخورد با مخالفان ، سیره ی اجتماعی ایشان در برخورد با مخالفان و روش برخورد امام با مخالفان پرداخته است و به نتایج زیر دست پیدا کرده است. عزت مندی سیره امام حسین (ع) در طول دوران امامت شان بر این اساس بوده است که هرگز زیر بار ذلت و خواری نروند. اگرچه در زمان معاویه همواره مدارا می کرد، اما در همان زمان نیز از بیان حق پرهیز نکرده و با وی اصطکاک سیاسی داشت. در زمان یزید، شرایط کاملاً متحول شد و حاکم جدید با فشار و تهدید وارد میدان گردید. به همین خاطر امام هم ناگزیر شد راه دیگری برگزیند که چند مرحله داشت: نخست عدم سازش و عدم

۱. طبری، محمد بن جریر، تاریخ الرسل والملوک، ج ۵، ص ۳۸۵.

۲. مطهری، مرتضی، حماسه حسینی، ص ۲۶۵.

۳. ممتحن، علی، «مبانی حکومت در اندیشه امام حسین (ع)»، ص ۱۶۷.

۴. همان.

بیعت، دوم تغییر شرایط به سود دین و حق و عدالت، و سوم سرنگونی حکومت ظلم و جور در صورت موفقیت. ایشان در جایگاه ها و منازل متعدد به بیان رسالت و هدف خود و ارشاد مردم پرداختن، بیان خطبه های فراوان در رد پیمان بیعت با یزید و بیان نقشه ی شوم معاویه، تا بیان سفارشات پیامبر (ص)، افشای فساد بنی امیه، آگاه کردن مردم نسبت به حلال و حرام الهی. امام در موقعیت های مختلف با ایراد خطبه های روشنگرانه و نیز نامه هایی که ارسال می کرد و پاسخ هایی که در جواب خصم بیان می فرمود، ضمن معرفی چهره ی ظالمان، بیان می دارند مردم باید برای حفظ دین خدا ایثار جان داشته باشند. امام حسین (ع) همواره وجدان افراد را مورد خطاب قرار میداد و سعی در بیدار کردن فطرت های خفته داشت تا آن ها را به تفکر و اندیشیدن وادارد تا در اثر آن هدایت شوند هر چند آنان به دلیل عناد و دشمنی با خاندان اهل بیت (ع) و به خاطر لجاجت از نعمت هدایت محروم شدند. هنگامی که شبهات بر ذهن افراد غالب شده و آنان بین تشخیص درست از نادرست مانده اند باید وجدانها را مورد خطاب قرار داد و فطرت های پاک و حقیقت طلب را بیدار ساخت و با نشان دادن خیرخواهی و رعایت احترام و سایر اصول اخلاقی و نیز پابندی به عقیده و قاطعیت و صراحت در بیان آن حتی با بذل جان در این راه به دفاع از آیین اسلام ناب محمدی پرداخت. امید است که آیندگان با دقت نظر بیشتر در فرمایش ها و مناظرات ائمه که چراغ های هدایت ما هستند توفیق بیشتری در استفاده از این گوهرهای ناب و رسیدن به سرمنزل سعادت و هدایت در زندگی فردی و اجتماعی خود و دیگران داشته باشند. سیره سیاسی امام حسین (ع) الگویی بی نظیر برای سیاست اخلاق مدار، عدالت محور و ارزش گرا است. مقایسه این سیره با جریانات سیاسی امروز نشان می دهد که بسیاری از بحران های سیاسی معاصر ناشی از غفلت از همین اصول است. اگر سیاست امروز به جای قدرت طلبی صرف، بر گفت و گو، اخلاق، کرامت انسانی و پابندی به اصول استوار گردد، می تواند به اصلاحات واقعی و پایداری اجتماعی منجر شود.

بررسی این چالش های مشترک نشان می دهد که سیره امام حسین (ع) نه تنها یک رویداد تاریخی است، بلکه الگو و راهنمایی برای مواجهه با مسائل معاصر نیز محسوب می شود. درس های این سیره در زمینه ایستادگی در برابر ظلم، حفظ اصول، رهبری معنوی، تربیت افکار عمومی و مقابله با بی تفاوتی، می تواند راهگشای بسیاری از چالش های سیاسی و اجتماعی امروز باشد.

فهرست منابع

*قرآن

- ابومخنف، لوط بن یحیی، (۱۳۹۳)، **مقتل الحسین ابی مخنف**، تصحیح و ترجمه ی حجت الله جودکی، قم، انتشارات خیمه.
- ابو مخنف، لوط بن یحیی، (۱۳۶۷ ش)، **وقعة الطف**، تحقیق محمدهادی یوسفی غروی، قم، مؤسسه النشر الاسلامی، چاپ اول.
- ابن اثیر، علی بن محمد، (۱۳۸۵ ق)، **الکامل فی التاریخ**، دار صادر، بیروت.
- ابن قتیبه، ابومحمد عبدالله بن مسلم دینوری (۱۳۶۳). **الامامة و السياسة**. قم: انتشارات شریف رضی.
- ابن کثیر، اسماعیل بن کثیر دمشقی (۱۴۰۸ ق). **البدایة و النهایة**. بیروت: دار احیاء التراث العربی.
- احمدی، محسن، (۱۳۸۳)، «**رهبری سیاسی از منظر اسلامی**»، پژوهشنامه حوزه، شماره ۱۵.
- اربلی، علی بن عیسی، (۱۴۰۵ ق)، **کشف الغمة**، بیروت، دارالاضواء.
- اسفندیاری، محمد، (۱۳۹۱ ش)، **کتابشناسی تاریخی امام حسین**، قم، صحیفه خرد.
- اصفهانی، ابوالفرج، (۱۳۸۵ ق)، **مقاتل الطالبیین**، نجف، المكتبة الحیدریة.
- امین، محسن، (۱۴۰۶ ق)، **اعیان الشیعه**، بیروت، دارالتعارف للمطبوعات.
- بلاذری، احمد بن یحیی، (۱۹۹۶ م)، **انساب الاشراف**، دارالیقظة العربیة، دمشق.
- بهشتی، محمد، **فرهنگ صبا**، ص ۶۳۰.
- پاک نیا، عبدالکریم، (۱۳۸۵)، **ویژگیهای امام حسین (ع)**، ناشر: نسیم کوثر، محل نشر: قم، سال نشر.
- پیشوای سوم، حضرت امام حسین (ع)، (۱۳۹۰)، **هیئت تحریریه مؤسسه در راه حق**، قم-ایران.
- جوادی آملی، عبدالله، (۱۳۷۸)، **ولایت فقیه**، مرکز نشر اسراء، قم.
- حسینی طهرانی، سید محمد حسین، (۱۳۸۱)، **امام شناسی**، انتشارات علامه طباطبائی، قم.

- دینوری، ابوحنیفه احمد بن داود، (۱۹۶۰م)، **الاکبار الطوال**، قاهره، دار احیاء الکتب العربی.
- دینوری، احمد بن داوود، (۱۴۲۱ ق)، **الاکبار الطوال**، دارالکتب العلمیه، بیروت.
- رضایی، حسن، (۱۳۸۶)، «مقایسه جنبش‌های اجتماعی معاصر با قیام حسینی»، فصلنامه مطالعات انقلاب اسلامی، شماره ۱۸.
- زیدی، سید محسن مهدی، (۱۳۸۷)، **سیره ی اهل بیت در جذب مخالفان**، قم، مرکز بین المللی ترجمه و نشر المصطفی.
- محمدی، جواد، (۱۳۸۵)، «**تحلیل جامعه‌شناختی قیام عاشورا**»، فصلنامه تاریخ اسلام، شماره ۴۲.
- مرکز تحقیقات و بررسی عقیدتی سیاسی سپاه پاسداران انقلاب اسلامی، **زندگانی امام حسین (ع)**، سپاه پاسداران انقلاب اسلامی، نمایندگی ولی فقیه، پژوهشکده تحقیقات اسلامی، قم-ایران، ص ۱۹.
- مطهری، مرتضی، (۱۳۷۸)، **حماسه حسینی**، انتشارات صدرا، تهران.
- مکارم شیرازی، ناصر، (۱۳۷۶)، **پیام امام امیرالمؤمنین**، مدرسه امام علی بن ابی طالب، قم.
- ممتحن، علی، (۱۳۸۴)، «**مبانی حکومت در اندیشه امام حسین (ع)**»، فصلنامه علوم سیاسی، شماره ۲۸.
- سید بن طاووس، علی بن موسی، (۱۳۶۸ ش)، **الأمان من أخطار الأسفار والأزمان**، قم، مؤسسه آل البيت عليهم السلام لاحیاء التراث.
- شریعتی، علی، (۱۳۸۰)، **تشیع علوی و تشیع صفوی**، انتشارات اسلامی، تهران.
- شیخ صدوق، محمد بن علی بن بابویه (۱۴۰۰ ق)، **الامالی**، بیروت، مؤسسه اعلمی.
- شیخ مفید، محمد بن محمد بن نعمان (بیتا)، **الارشاد**، قم، بصیرتی.
- طبرسی، ابومنصور احمد بن علی بن ابی طالب (۱۴۰۳ ق)، **الاحتجاج**، مشهد، نشر مرتضی.
- طبرسی، احمد بن علی، (۱۳۸۶ ق)، **الاحتجاج**، دارالنعمان، نجف.
- طبری، محمد بن جریر بن یزید (۱۴۰۶ ق)، **تاریخ الامم و الملوك**، بیروت: دارالکتب الاسلامیه.

- طبری، محمد بن جریر، (۱۴۰۷ق)، **تاریخ الرسل والملوڪ**، دارالفکر، بیروت.
- علامه مجلسی، محمدباقر، (۱۴۰۳ق)، **بحار الانوار**، بیروت، مؤسسه الوفاء.
- علامه طباطبائی، سید محمد حسین، (۱۳۸۲)، **تعلیقات بر بحار الانوار**، تهران، دارالکتب الاسلامیه.
- فوکویاما، فرانسیس، (۱۳۷۹)، **پایان تاریخ**، ترجمه مسعود کوثری، نشر علمی فرهنگی، تهران.
- کاستلز، مانوئل، (۱۳۸۰)، **عصر اطلاعات**، ترجمه احد علیقلیان، طرح نو، تهران.
- گیدنز، آنتونی، (۱۳۷۷)، **جامعه شناسی**، ترجمه منوچهر صبوری، نشر نی، تهران.
- محبی مقدم، الهه، (۱۳۹۱)، **پایان نامه سیره سیاسی امام حسین (ع)**.
- مزی، ابوحجاج یوسف بن عبدالرحمان بن یوسف (۱۴۰۶ق). **تهذیب الکمال فی اسماء الرجال**، تحقیق بشار عواد معروف. بیروت: مؤسسه الرساله، چاپ چهارم.
- مغربی، ابوحنیفه نعمان بن محمد تمیمی (۱۴۱۱ق). **دعائم الاسلام**. بیروت: دارالاضواء.
- هانتینگتون، ساموئل، (۱۳۷۸)، **موج سوم دموکراتیزاسیون**، ترجمه احمد شهسا، نشر البرز، تهران.

سایت ها و منابع الکترونیکی:

پایگاه اطلاع رسانی حوزه www.hawzah.net

کتابخانه دیجیتال نور www.noorlib.ir

مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی www.noorlib.net

دانشنامه جهان اسلام www.encyclopaediaislamica.com